завдання перед партією посилити своє керівництво в національно-культурному будівництві, підняти на належну височінь підготовку кадрів цієї галузі роботи, рішуче боротися й надалі з усіма збоченнями від ленінської національної політики.

Значних успіхів у соціялістичному будівництві українська партійна організація добилася розгорненням широкої пролетарської самокритики. Преса, чистка радапарату і особливо чистка лав нашої партії були тими шляхами, що, широко розгорнувши самокритику, сприяли нашому будівництву.

Чистка партії показала, що в основному партійна організація України здорова, ідеологічно витримана і здатна для виконання величезних завдань, що стоять перед партією. Із перевірених членів ОПК та ОКК (4165 чол.) виключено всього 68 чоловіка (1,6%).

По всій українській парторганізації виключено по виробничих осередках — 8,8%, по сільських організаціях — 16,3%, по радянських — 9,7%, по вишівських — 6,5%, по військових — 4,5%. За соціяльним складом виключено з партії: робітників — 7,5%, селян — 14,%, службовців — 10%.

Поруч із чисткою партії була проведена колосальна робота по втягненню нових членів партії з робітників та бідняків-селян. За час від X-го до XI-го партз'їзду партія зросла з 192.631 чол. до 315.857, при цьому по роках зріст такий: 1927 р. прийнято 30.000, 1928 — 40.000, 1929—45.000, за перший квартал 1930 р.— 33.000.

Досягти таких успіхів українська партійна організація змогла лише через те, що працювала під твердим ленінським керівництвом ЦК ВКП(б), ЦК КП(б)У, що здійснювала генеральну лінію партії, що боролася зі всякими хитаннями від ленінської лінії партії.

Українська парторганізація прийшла до свого з'їзду разом із цілою ВКП(б) непримиреною в боротьбі з головною небезпекою — правим ухилом та з контрреволюційним троцькізмом, з лівими закрутами та примиренством до всіляких ухилів.

Обговоривши на з'їзді всі пекучі питання соціялістичного та партійного будівництва, згуртувавшися ще міцніше навколо ленінських ЦК ВКП(б) та ЦК КП(б)У, українська парторганізація й надалі піде ще більш широкими кроками, як передовий загін ВКП(б) по шляху до перемоги соціялізму не тільки в нашій країні, а й у цілому світі.

СКРИПНИК М.

НАШІ ЛІТЕРАТУРНІ СПРАВИ

ДО МІСЯЧНИКА УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ[1])

Я, на жаль, не мав змоги бути на ваших попередніх засіданнях і деяких промов,— наприклад промови тов. Семенка, не встиг і стенограми дочитати. Тому мені доведеться дещо відійти від цих, може значних, фактів літературного життя, які, проте, являють собою, так би мовити, коньюнктурні моменти; вони мають своє значіння, але їх треба розглядати, знаючи добре всі факти, всі відтінки. Я, повторюю, на жаль, недосить поінформований, щоб повно про них висловитися. Тому я примушений говорити більш загально, мати на увазі не стільки ті факти, що сталися на вашому пленумі, скільки ввесь попередній процес літературного нашого життя.

Однак, я ніяк не можу пройти й повз один факт. Щось із півроку тому була заснована всеукраїнська федерація революційних радянських письменників. Ця федерація, я певен, надалі щораз більше розвиватиме свою роботу. Загальмувати всю роботу окремим „федераторам" чи письменникам не вдасться. Консолідації пролетарської літератури, консолідації всіх революційних радянських літературних сил не перешкодили й не перешкодять надалі окремі розходження, окремі бійки, окремі розриви певних бльоків тощо. Ми за останній час мали досить прикладів таких коньюнктурних бльоків і їх розривів,— бльоків писаних і неписаних.

Не щастить у нас, на Україні, представникам різних ультрамодерних організацій. У той час, коли складалися

---

[1]) Промова на пленумі ВУСПП 23/V-1930 р.

досить загрозливі явища на нашому театральному, драматургічному терені, де була загроза відходжень, досить серйозних відходжень від пролетарської лінії нашої культури ,були збочення й на терені літературному, і складались певні бльокування між театральними й літературними угрупованнями. Розташування сил склалось так, що представники ВУСПП певним чином бльокувалися з „Новою Ґенерацією“, а, з другого боку, співробітники „Літературного Ярмарку“ бльокувалися з „Аванґардом“. Після того один із співучасників одного з бльоків „Аванґард“ „скопитився“, буцімто без відомих причин пішов на самовикривання, написав у славнозвісному 3-му числі „Аванґарду“ декларацію, яку досить правильно називали декларацією скаженого дрібного буржуа і яка зустріла рішучу відсіч від нашого пролетарського суспільства та пролетарської літератури; далі — склав заяву, де хотів відійти з позицій з „повною зброєю“, а потім цілком визнав свої помилки... Після цього про нього всі забули, і не лише ті, що з ним вкупі здіймали зброю в літературних, театральних та драматургічних боях, а й ті, що проти нього боролися. Останніми часами на літературнім терені про Валер'яна Поліщука не чути. Коли це означає смугу внутрішньої глибокої роботи, переборення всього того, що в його славнозвісному „Аванґарді“ № 3 виявилося, коли короста цих дрібно-буржуазних проявів не глибоко зайшла,— я був би радий...

Після „Аванґарду“ № 3 появився „Аванґард“ число „А“. Не щастить нашим „аванґардистам“. В „Аванґарді“ виступив інший учасник літературних боїв, співучасник іншого бльоку в попередніх боях; пізніше — уже на цьому пленумі — лідер „Нової Ґенерації“ Михайло Семенко виступив з широкою розгорненою декларацією, що її сьогодні він поповнив, але вже після того, як ВУСПП розірвав з „Новою Ґенерацією“ будь-який бльок.

Бльоки, що були, розпалися. Нема вже бльоків — і простих, і двобічних у нашій літературі. І коли б я був християнин, я сказав би: „Слава тобі, господи, що нема бльоків!“. Просто скажу. І добре, що нема бльоків на літературному терені. Вони могли бути раніше, а не тепер, коли засновано Всеукраїнську федерацію революційних радянських письменників. Бльоки різних літературних організацій були свого часу суроґатом цієї федерації, тимчасово заміняли її, поки федерацію було засновано. Вони були спробами, не зовсім, треба сказати, вдалими, поширити консолідацію пролетарських, громадських сил на літературному терені за межі окремих літературних організацій. Не даючи навіть оцінки якихось рис цих бльоків, треба сказати, що в усякому разі тепер доба бльоків закінчилася, відіграла свою ролю. Тепер ми маємо Всеукраїнську федерацію революційних радянських письменників, куди входять усі наші літературні організації. Це і є бльок, організація.

Доба бльоків скінчилася, проте, кажучи про останні часи, ніяк не можна промовчати за те, як бльоки розривалися, хто і як на цих бльоках обірвався та зірвався.

Про „Аванґард“ № 3 тепер уже не час згадувати: він похований, його засудила вся пролетарська суспільність, хоча й не всі вчасно й повно визнали його суть.

Щодо „Аванґарду“ № „А“, то це були окремі проблеми того, що повно виявилося тут — на пленумі підчас обговорення заяви „Н. Ґ.“. Незаконородженість бльоку ВУСПП з „Новою Ґенерацією“ виявилася в „Аванґарді“ № „А“ так само, як незаконородженість бльоку „Літ. Ярмарку“ з „Аванґардом“ Поліщука виявилася в „Аванґарді“ № 3. Велика заслуга т. Хвильового є та, що він підняв свій голос ще в січні цього року, викривши хибні риси Альманаху, „Нової Ґенерації“, „Аванґарду“ № „А“. Наше завдання є не відставати від життя, не відкладати критику нових явищ доти, доки вони повно виявляться. Нам треба більше соціяльно-літературної профілактики. Треба уважніше стежити за всім тим, що твориться на літературному терені, підмічати уважно все те, що лише виявляється, і давати йому оцінку. Треба уважніше придивлятися

до літературних явищ, ідучи за золотим правилом Шевченка: „Не минайте ані тітла, ані тії коми“. На цьому зміцнюється пролетарська думка, на цьому загартовується знаряддя пролетарської критики й самопізнання пролетарської літератури.

Зрозуміло, я ніяк не можу цілком погодитися з усім тим, що говорив тов. Хвильовий у своїй статті „Кричуще божество“. Я гадаю, що він перебільшив в оцінці екскурсів „Авангарду“ № „А“ в історію і не завжди вірну дав їм оцінку.

Далі виступ письменника тов. Шкурупія. Це був лише перший крок того, що потім виявилося далі на нашому літературному терені, коли нам прийшлося з літературного терена давати відгуки на важливі політичні дії, якою була справа „Спілки Визволення України“ і справа її літературних учасників — Івченка, Старицької-Черняхівської тощо.

Виступаючи тут на пленумі, як представник нової літературної організації „Пролітфронту“, тов. Епік зазначив, що „Пролітфронт“ цілком визнає рівноправність „ВУСПП“ і „Пролітфронту“. Т.Епік указав на перспективи можливого поєднання цих двох організацій в єдину, а також визначив і те, що розділяє ці дві організації, що й тепер ще стоїть поміж ВУСПП'ом і „Пролітфронтом“. Треба зазначити, що останнього часу в нас можна спостерігати явища досить гострої літературної боротьби, літературної дискусії між ВУСПП'ом і „Пролітфронтом“. Почалося це загострення саме з статтті Миколи Хвильового „Кричуще божество“ та статті цього ж Хвильового в „Харківському Пролетарі“ з приводу справи „СВУ“.

Тов. Епік запитує, що, мовляв, розділяє нас — чи хвильовизм, чи що інше? Я, з свого боку, мушу зазначити: на мою думку, хоч би які були розходження між „Пролітфронтом“ і ВУСПП'ом, хоч би що роз'єднувало їх, це ні в якому разі не є хвильовизм. Величезна політична помилка є все те, що от зараз, підчас оцінки тих явищ, що кояться у нас на літературному терені, зокрема те, що у нас коїться на терені соціяльному й політичному,— порівнювати з хвильовизмом.

У своїй статті в „Харківському Пролетарі“ тов. Хвильовий говорить, між іншим, таке:

„У той час, коли ідейні надхненці куркуля сидять на лаві підсудних, у цей час, очевидно, не одному слухачеві в залі засідань суда приходить така думка — а де ж заховався штабний підбрехач, штабний підголосок єфремовщини, що теж свого часу став навколішки? Чому він так цікаво фігурує на процесі, що його навіть не видко?“

І далі:

„Саме ідейне озброєння контрреволюційної єфремовщини найбільше за все цікавить. Отже, „Спілку Визволення України“ ми ніяк не можемо використати для дальшого подібного озброєння єфремовщини й підбрехачів. Ми говоримо, звичайно, про той націоналістичний ухил, що його прийнято називати хвильовизмом; саме хвильовизмові ми в ці дні не можемо дати проскочити крізь обурення робітничих мас“.

Наприкінці тов. Хвильовий пише:

„Від рецидивів єфремовщини ми не забезпечені, але від рецидивів хвильовизму тим паче. Сьогодні він виступає як хвильовизм, завтра як шумськизм, потім як волобуївщина, ще колись як яворщина тощо“. „Робота над ідеями обеззброєння хвильовизму—говорить далі Хвильовий — в такій же мірі необхідна, в якій вона необхідна для ідейного обеззброєння єфремовщини“.

У статті Хвильового багато сказано правильного. Вірно, що хвильовизм свого часу був літературним виявом клясових зрушень у нашій країні, у хвильовизмі виявилось загострення клясової боротьби, активізація ворожих нам буржуазних і дрібнобуржуазних сил куркуля, міської буржуазної інтеліґенції тощо. Тоді, коли на лаві підсудних пролетарського суду сиділи члени „Спілки Визволення України“, в тому числі й ряд літературних знавців, як Єфремов, Ніковський, письменників, як Івченко, Старицька-Черняхівська, зрозуміло, до речі

було пригадати, що був час, коли окремі представники нашої молодої літератури ходили до Єфремових за ідейним благословенням і напутственним словом, коли певна група наших письменників на літературному терені відбила ті самі клясові прагнення, що їх у глибині підпілля в контрреволюційній організації провадили Єфремови, Ніковський, Івченко, Старицька - Черняхівська.

Але треба було тов. Хвильовому згадати й інше. Чотири роки тому комуністична партія більшовиків України на пленумі свойого Центрального Комітету, обговоривши питання літератури, вже тоді правильно кваліфікувала всі ці збочення й прояви, що дістали назву хвильовизму, як прояви чужих нам клясових впливів, як виявлення загостреної клясової боротьби, активізація куркуля, дрібно - буржуазної і буржуазної інтеліґенції. Виступаючи з приводу справи „Спілки Визволення України", маючи на увазі літературно - критичну, літературно - історичну діяльність членів „СВУ", конче треба було тим паче представникові літературної організації, робітникові літературного фронту пригадати ту клясову суспільну аналізу хвильовизму, що її свого часу, 4 роки тому, дала компартія. Треба було на прикладах життя тепер, коли сліпому зрозумілі глибинні причини тих співвідносин, які були 4 роки тому, виявити й показати, як чотирирічний розвиток життя й клясової боротьби підтвердив клясову аналізу, що її дала була комуністична партія 4 роки тому.

На жаль, у статті тов. Хвильового саме цього зроблено не було. Він узяв інший напрям, його думка пішла іншим річищем. Він коли й згадував давні події, то не для того, щоб ретроспективно на минулих фактах виявити хибність хвильовистських ліній і правильність настановлень та оцінок комуністичної партії, а для того, щоб дати оцінку сучасному, зв'язавши його із минулим. Цю сув'язь минулого із сучасним він поставив під ознаку хвильовизму. І от це, на мою думку, не вірно, це є глибока помилка.

У західньо - українському часописі „Сельроб", у тому числі, де вміщено виклад і уривки зазначеної статті тов. Хвильового, у статті про шумськистів на західньо - українському терені сказано, між іншим, таке:

> „Хвильовизм, шумськизм, єфремовщина на Радянській Україні. А на західньо - українських землях шумськизм, УНДО, УСДРП, петлюровщина; це одна компанія, це єдиний фашистський фронт проти робітничо - селянського табору".

Я не маю змоги говорити зараз про оцінку, що її дає цей часопис взаєминам і співвідносинам сил та політичних організацій на терені Західньої України. Я лише відзначаю, що в цій оцінці цілком повторено те, що сказано в статті Хвильового. І от я гадаю, що це невірно; невірно, ніби хвильовизм, шумськизм, єфремівщина, це є те саме. Передовсім цілком невірно змішувати хвильовизм і шумськизм. Тепер, коли так багато говорять і пишуть про хвильовизм — у статтях, виступах — зокрема й на вашому пленумі, — варто, кінець - кінцем, запитати, *що таке був хвильовизм* і чим він відрізнявся *від шумськизму*, і чи був шумськизм лише модифікацією хвильовизму, чи ні. Невірно, історично неправильно було б гадати, ніби шумськизм був однією з модифікацій хвильовизму. В обидвох було однакове глибоке соціяльне коріння, було однакове підґрунтя під ними — клясові прагнення дрібнобуржуазного інтеліґента, куркульської кляси, що підносили голови. Але між цими двома проявами — шумськизмом і хвильовизмом — була і глибока ріжниця.

Шумськизм був політичною течією, течією, що виступала на політичному терені і прямувала до того, щоб скерувати цілу лінію комуністичної партії й пролетарської кляси на певний шлях. Вона, ця течія, своїми помилками й пропозиціями охоплювала все культурне й економічне життя країни, пролетарської кляси, намагалася визначити співвідношення між пролетарською клясою й селянством, стояла на певних позиціях щодо середпартійного життя, щодо співвідносин між партією й її пролетарською клясою і т. ін. Це була ціла концепція,

по суті, як це тепер визнав і сам Шумський, була націоналістичною концепцією — для того часу і для цілої історичної смуги, певної смуги нашого розвитку. Саме як така політична течія, саме як — коли вже вживати цього терміну — „національ - більшовизм“, шумськизм стояв перед партією, і комуністична партія його засудила, засудив його й Комуністичний Інтернаціонал. І проявом шумськизму на Західній Україні був розламовський, західньо - український шумськизм.

А що таке був хвильовизм? Хвильовизм був літературною течією, модифікацією тих самих, що й шумськизм, клясових явищ — прагнень куркуля й буржуазної та дрібнобуржуазної української інтеліґенції, що підносили голову, їхніх спроб ідеологічно оформити ці прагнення,— при чому йшли вони лінією найменшого опору, виявляючись крізь щилини культурного літературного життя.

Зрозуміло, літературні явища мають нині велике політичне значіння; вони виявляють внутрішнє життя суспільних кляс, вони сиґналізують про внутрішні процеси, які відбуваються в країні. Хвильовизм тому мав певне політичне значіння, і тому йому віддавала певну увагу комуністична партія. Але, все ж таки, хвильовизм сам собою не мав тої ваги і значіння, якого він набрав тоді, коли його підпер Шумський і шумськизм, і тоді саме над хвильовизмом примушена була працювати комуністична партія, і тоді саме розгорнулись дискусії, які точилися, переважно, на нашому літературному терені, але відбилися і в інших політичних дискусіях, і в тій політичній боротьбі, що провадила тоді комуністична партія.

Хвильовизм був, повторюю, літературною течією, літературною модифікацією явищ глибокого політичного змісту,— це була політична боротьба в літературному одязі, це була певна мімікрія в політичних виступах ворожої нам куркульської кляси. Мені самому довелось тоді виступати вперше проти шумськизму в статті, яка мала назву „Хвильовизм чи шумськизм“. Я цю статтю закінчив був так:

„Але не хвильовизм, а шумськизм стоїть перед нами, як політична течія, яка займає собою течію літературно - політичну“.

З того часу багато дечого змінилося. Минулася сама можливість того, щоб література виступала, як безпосередній політичний чинник. Це треба зрозуміти багатьом і багатьом. Я не буду повторювати того, що я мав нагоду недавно в цій самій залі говорити на з'їзді письменників „Плуг“ і що вже декілька разів писав. Змінились літературні умови, виросла абсолютна вага літератури — тепер вона лунає по заводах і майстернях, по колгоспах і комунах, серед широких пролетарських і селянських мас. Зросла пролетарська література; пролетарські письменники тепер не блукають загубленими одиницями, не скаржаться, що не мають перед собою слухачів і читачів, бо їх уже виросли й ростуть сотні й сотні тисяч. Буйно зростає число читачів, книг і їхні тиражі, новий читач, нові суспільні сили, які творять нові соціяльні умови для цілого культурного життя.

Тепер література має далеко більшу вагу, аніж то було три, чотири роки тому. Вона тепер може бути пролетарською не лише напрямом своїх творів, життьовим матеріялом з цих творів, не тільки їхнім стилем, методами опрацьовання художнього матеріялу, — а й за складом свого читача, тією ареною, куди йде художнє слово нашого письменника, звідки йому відгукується життя, даючи йому комплекси для художньої творчости. Але з усім тим питома вага літератури в суспільному процесі тепер зменшилась. Ідуть, зростають нові сотні тисяч нової робітничої кляси, розгортається соціялістична реконструкція країни, культурний процес тепер—це не лише література, театр, кооперація тощо, а також колгосп, Дніпрельстан, вони більш, ніж будьщо, визначають літературу. Тепер Дніпрельстан без лапок більш визначає, ніж цілий стан літературного життя, аніж якийсь роман „Дніпрельстан“ у лапках.

Доба „літературщини“ в культурі, у всьому історичному житті нашому скінчилась. Література має надзвичайну вагу в культурному житті України,

а проте доба „літературщини“ скінчилась. І коли хвильовизм свого часу був літературним проявом, літературною течією, що в ній виявило собою політичне життя і процеси прагнення й виступи ворожої нам кляси, то тепер боротьба йде іншими шляхами, в інших формах, інакше виявляється хвильовизм. Це пройдений ступінь нашого розвитку. Хвильовизм, як соціяльне політичне явище, переборено, і його не воскресити нікому — ні тим, хто тепер ще носить у собі — всередині чи зовні — уразки цієї недовилікуваної хвороби (між іншим, це виявилось трошки в Гео Шкурупія), ні тим, хто хоча б з бажання виправити цілковито минулі свої хиби,— тепер тягнеться думками й спогадами до цього явища.

Кожна людина, кожен політичний і літературний діяч розвивається діялектично, шляхом самозаперечень, шляхом виявлення — коли вони трапляються — своїх помилок і їх засудження. Зрозуміло, що тепер, зустрічаючись чи то з статтею Гео Шкурупія в „Аванґарді“ № А, чи з таким політичним явищем, як „Спілка Визволення України“ й участь у ній літературознавців та літераторів, т. Хвильовий повертається думками до свого минулого, знову аналізує свої помилки і їх засуджує. Це суб'єктивно зрозуміло. Але ж ми на цю хворобу не хворіли. Для нас усіх, для всієї решти, крім групи Хвильового, тепер ці ретроспективні погляди тов. Хвильового мають лише історичне значіння. Для нас одне є неприпустиме — це спроби теперішні історичні події розглядати під поглядом літературних явищ. Робити це — значить, повернути колесо історії назад,— до тих співвідношень, до того стану, що був чотири роки тому.

Невірно було б навіть ставити поруч із єфремовщиною шумськизм. Ми засудили шумськизм. Це був певний вияв націоналізму, вияв активізації ворожих нам кляс. Але було б ультралівим „закрутом“ утотожнювати єфремовщину чи то з шумськизмом, чи то з яворщиною. Генеральному секретареві ЦК КП(б)У довелося спеціяльно втручатися в справу оцінки Яворського, коли деякі молоді наші комунари з ультралівим завзяттям почали були висувати формулювання про політичне утотожнення єфремовщини та яворщини. Матвія Яворського ми усунули з партії, як чужий, авантуристичний елемент, але це не значить, що треба утотожнювати такі явища, як шумськизм і яворщина, з явищами єфремовщини.

Шумськизм ріс до контрреволюції. На Західній Україні він виріс в явну контрреволюцію, в явний фашизм, проте, ця оцінка не дає нам ніякої підстави, розглядаючи нинішні явища в нашому політичному житті, зокрема на літературнім терені, в нашій пролетарській літературі, брати для оцінки всіх тих явищ просто без ніяких застережень мірила й маштаби єфремовщини. Це означало б — підпасти певним чином під вплив єфремівщини. Це означало б — забувати про ріжницю між тим, що є по той і по цей бік барикади, що по - різному треба підходити до оцінки явищ, які розвиваються по той і по цей бік соціяльно - політичних барикад.

Про літературну дискусію, що відбулась у нас останніми часами, треба сказати, поперше, що вона внутрішньо фалшива, оскільки проходить під ознакою міряння теперішніх явищ і теперішніх клясових співвідношень мірилами й маштабами явищ, властивих клясовим співвідносинам чотири роки тому. Подруге, теперішня дискусія має лише значіння суто літературне і не може стати літературно - політичною боротьбою, а тим паче не може обернутися на політичну боротьбу. Ми не можемо припустити тепер, щоб література перетворювала політичне життя, претендувала визначити співвідношення в нашому культурному політичному життю. З літературної дискусії перейти на шлях літературно - політичної боротьби нікому не вдасться, хоч би як декому цього хотілося. Було досить багато невірного сказано з обидвох боків, та це є справа літературна, справа літературних оцінок, і ми не можемо припустити, щоб це обернулося на справу політично - літературної боротьби.

Хвильовизм умер, переборений вчасно, і витягувати його тепер на арену по-

літичного життя не варто, немає рації. Хто ж винний у цьому витягуванні? Тов. Хвильовий у своїй статті відзначив загрозливі явища в „Аванґарді“ № А. Справді, є у Шкурупія певні риси, подібні до тих, що були в Хвильового свого часу. Але як не можна ці два явища ототожнювати, Шкурупій свого часу дав таку, наприклад, формулу:

„Ваша стаття підкреслює той момент, що нове мистецтво відображає ознаки національні...“

Так писав Шкурупій. Така недооцінка національного питання, такий нігілізм у нацпитанні є своєрідна риса „Нової Ґенерації“. Правильно, на мою думку, зазначала резолюція комфракції пленуму ВУСПП: М. Семенко і вся „Н. Ґ.“ не те, що не переросли нацпитання,— вони не доросли до ленінового розуміння нацпитання. Тут коріння їхнього нігілізму. Тут маємо *насамперед* нігілізм. Їм з високого дерева наплювати на національне питання, національну форму української культури.

Ну, хто б міг закинути це свого часу т. Хвильовому? Адже з ним було якраз навпаки. Досить пригадати його „Вальдшнепи“, вони росли в цілком протилежний бік. Як же можна тепер на Шкурупія, хоч він і має риси, подібні до тих, що були властиві Хвильовому п'ять років тому,— як можна на цього Шкурупія накладати тепер штамп хвильовизму? Хвильовизм мав певну сукупність рис, це був озброєний ворог, це був — поза всім іншим — розгорнений націоналізм. Давати таку оцінку помилкам Шкурупія, це значить — бити його невідповідною зброєю, дати йому вислизнути з-під удару. Це ж значить— не помагати побороти ворога, а допомогти йому вислизнути. Треба бити хвильовистські риси, які є в Шкурупія, але не можна забувати про певні зміни суспільних умов, того, як і коли виявляються ці риси, не забуваючи й інших багатьох явищ. Не треба отруювати сучасне літературне життя трупом хвильовизму.

Чи можна прирівнювати всі націоналістичні риси, які тепер у різних формах виявляються, до хвильовизму? Ніяк не можна! Хвильовизм був явищем свого часу, він мав тоді свою вагу, свою сукупність ознак, свою позицію, тоді ми його поборювали. Коли тепер виявляються такі риси, їх треба поборювати, але це не є хвильовизм, що ми проти нього боролись 4 - 5 років тому. Я не згоден з т. Микитенком, який говорив, що от т. Хвильовий не позбувся свого хвильовизму. На мою думку, коли Хвильовий не позбувся свого хвильовизму, то лише тим, що занадто часто згадує про нього. Воно, звісно, ми народ злопам'ятний: Хвильовий збочив удруге, ми йому все пригадали б. Але чекаймо: коли збочить, тоді й битимемо. А для чого ж тепер, коли він не збочив, бити?

Зрозуміло, я кажу це про Хвильового, а не про всю його групу, я пригадую стару приповідку: —„люблю тебя, моя комета, но не люблю твой длинный хвост“. Тов. Хвильовий ще в лютому 1924 року звернувся до Центрального Комітету Комуністичної партії з заявою, де одверто заплямував свої помилки. Цілком очевидно: щоб товариш після „Вальдшнепів“ залишився в комуністичній партії,— для цього треба визнати від комуністичної партії його заяву, як щиру. У своїй заяві в лютому 1928 р. тов. Хвильовий писав:

„Я прошу всіх літературних однодумців рішуче відмовитись від тих форм боротьби на літературному фронті проти вульгаризаторів, що в них до цього часу велась боротьба, бо таку боротьбу, як я в цьому цілковито переконався, неминучо використовує українська контрреволюція в своїх клясових інтересах“.

Тов. Хвильовий сам визнав це. Але де ж такі заяви від інших? Я пригадую заяви, де був підпис Куліша й інших. Але після того був „Народній Малахій“ у першій редакції, після того був „Мина Мазайло“ в першій редакції, після того створились досить складні умови й певні загрози на драматургічному театральному терені. Тов. Хвильовий каже, що „Мина Мазайло“— це прекрасна річ (Хвильовий: „Вона була рекомендована Наркомосвітою“). „Мина Мазайло“ спочатку була заборонена Нар-

комосвітою, а потім було пропоновано її виправити, і тоді її допустили до постановки. Я пригадую, як тов. Курбас говорив про „Мину Мазайла“, що це геніяльна річ; я гадаю, одначе, коли оцінюють річ, як геніяльну, то для цього треба бути конгеніяльною натурою. У всякому разі зараз іде справа про хвости. Отже, хвости старого є, їх треба перебороти. Не про Хвильового тут мова, не про тих письменників, що тепер нічим не виявляють своїх збочень. Але, коли ставиться питання про монополію, то припускати цього не можна, проти цього треба боротись.

Виступаючи на цьому пленумі, представник літературної організації „Пролітфронт“, тов. Епік склав від імени „Пролітфронту“ таку знаменну заяву:

„Ми можемо сказати, що на сьогодні пролетарська література вела й буде вести літературний процес“.

Таку заяву декілька років тому можна було лише сказати, ми б могли це сказати в заяві, й цього було б на цей час досить. На сьогодні ми можемо це заявити, як актив, що не тільки виносить декларації, не тільки виносить маніфести, а дає літературну продукцію, яка допомагає комуністичній партії в здійсненні тих завдань, що вона їх собі поставила. Це— основне положення, від якого ми маємо виходити й яке навіть не розуміють ще деякі наші літературознавці, які в наших хрестоматіях дають робітничому читачеві Косинку та Підмогильного, а Первомайського й інших пролетарських письменників, що мають певне право нарівні, а може й вище Підмогильного й Косинки, не дають.

Це добра заява. Вона свідчить про те, що за 4 роки багато дечого змінилось. Ще в „Літярмарку“ говорилось про чільну групу української літератури під керівництвом тов. Хвильового. А от ця заява „Пролітфронту“ визнає такі хоч би твори, як „Диктатура“ Микитенка, „Коммольці“ Первомайського, „Камінний острів“ Корнійчука, як хороший „Роман Міжгір'я“ Ів. Ле, хоч є в ньому окремі хиби, як „На-горà“ Ледянка— та інші, вони свідчать про те, що ми маємо у ВУСПП не напів або зовсім некваліфіковану літературну публіку, негідну стати поруч із „академіками“, а й ряд кваліфікованих письменників, що дають цінну літературну продукцію. Цю продукцію містили в „Літературному Фронті“ в Москві.

Коли були претензії на монополію з боку ВУСПП, то я того часу гостро виступав проти цього, і коли була спроба „добити“ Хвильового та інших, я гостро виступав проти такої спроби. Але зараз ніхто не „угроблює“ тов. Хвильового. Для чого т. Фурер написав статтю про те, що, мовляв, ображають наших ваплітян? Коли на партконференціях виступав тов. Хвильовий та інші з групи „Пролітфронту“, коли на процесі в справі „СВУ“ за представника нашої радянської революційної літератури був тов. Слісаренко, коли стаття тов. Хвильового „Крищуче божество“ йде в центральному органі партії без застережень, як стаття, з якою редакція центрального органу в цій сиґналізації загрози цілком погоджується,— говорити про те, що нині група „Пролітфронту“ є під ударом, не можна, немає підстав. Коли певні літературні організації змагаються на літературному фронті, то на те вони і літератори, щоб змагатися; це їхня справа, але характеризувати це, як похід проти когось, на мою думку, не можна. Коли б такий похід був, йому треба було б дати одсіч; але коли б з протилежної сторони була спроба розпочати похід, то і їй теж треба було б дати одсіч. І тому, на мою думку, тепер можна й треба вести боротьбу в рямцях літературних дискусій, в рямцях питань літератури. Я прошу вибачення, що забрав багато часу цими екскурсами, але ці моменти фактично перешкоджали цілому нашому літературному життю, заважали правильній організації й роботі ВУСПП і „Пролітфронту“, а передовсім — і це має найбільше значіння— федерації революційних радянських письменників України.

Перед вами стоять великі питання, питання оцінки цілого літературного фронту передусім, як уже це сказав тов. Микитенко в свойому вступному слові про нову лінію організації за сучасної реконструктивної доби. Трохи пізненько

поставили ви це питання, але література взагалі трохи відстає від електричних темпів нового господарчого життя соціялістичної перебудови нашої країни. Тому лише тепер наші літературні організації, література взагалі, починають ставити перед собою на всю широчінь, а може й не на всю широчінь — питання про те, які завдання, які проблеми стоять перед літературою відповідно до реконструктивної доби.

І перше питання — це одне з важливих, на якому мені вже доводилося спинятися в одному з недавніх моїх виступів, є питання про попутників. Я ніяк не міг би погодитися з тим, хто хтів би цілком відкинути настановлення комуністичної партії, яке ми маємо в резолюції ЦК ВКП(б) 1925 року в справі літератури. Невірно, ніби нам треба змінити генеральну лінію в справі літератури. Вона зберігає силу й зокрема щодо попутників, вона в основному є вірна, і навіть визначення попутника, яке вона дає, є, на мою думку, вірне. Що таке попутник? Коли взяти це питання у вужчому літературному його значенні, це є той, що прийшов не з лав пролетаріяту і бідняцько - середняцького селянства, але прийшов працювати з нами, для нас, для загальної справи радянської культури й літератури, хоча й має свої окремі риси — непролетарські, що збереглися в сприйманні життя, в світогляді й методах художнього відтворення.

Таке формулювання можна дати для попутника.

Але сучасне життя вимагає більшої визначености. Цього визначення вимагаємо не тільки ми, а й наші вороги. Я щойно прочитав в УНДО - фашистському часописі від 16 травня 1930 року статтю з приводу загальних зборів українського технічного товариства. Там маємо таке місце:

„...З дня - на - день тяжче стало жити нам нейтралістам,— дедалі все виразніш домагатися життя від усіх членів нації, ясно виявити своє обличчя, стати на першу, на другу або на третю невидиму барикаду“.

Далі тут сказано:

„Рівночасно зарахувати саме для змісту, а отже ті довгі часи міняються і перед людьми стоїть конечність, для них дуже невигідна. Стала ця конечність перед усіма нашими товаришами одинокою формою нашого національного життя Західньої України. Справа йде не в дійсності дрібниць, а про тенденції“.

Стаття кінчається такими словами:

„Українське технічне товариство може й мусить бути тільки організацією ідеологічною, національною, але на її чолі мусять стати люди, що дають цим 100% певности“.

Для мене не цікава ця нісенітниця ундівців, які гадають, ніби вони можуть посідати якісь самостійні позиції в боротьбі між капіталізмом і соціялізмом, між пролетарською революцією і фашистською контрреволюцією, ніби вони можуть орієнтуватись на власні сили — буцімто власні — насправді ж відомо, що вони стають знаряддям фашизму проти пролетарської кляси. Мене цікавить інше. І вороги наші цілковито визнають у цій статті дві істини. Поперше, кінчились часи всякої невтральности; подруге, треба забезпечити на 100% певність напрямку роботи. Вони цього прагнуть у своїх клясових інтересах, а нам треба про це саме для себе подбати. Отже кінчились часи невтральности,— остаточного самовизначення вимагає тепер життя. Є люди, які взагалі визнавали радвладу та працювали з радвладою, працювали з пролетаріятом. Тепер треба, щоб вони працювали для пролетаріяту. Тепер мало, щоб вони взагалі співпрацювали з нами; треба, щоб вони себе остаточно виявили. Життя вимагає самовизначення „попутницької нації“. Я стою за право цілковитого самовизначення попутницької нації — аж до відокремлення, при чому це право застерігаю й за нами, тобто й ми маємо право самовиділити попутників, коли вони не самовизначаються, або коли самовизначення їхнє росте не в бік радянської культури.

Тому перед нами стоїть завдання: допомагати тим, хто наближається до нас, ударити там, де є відставання, підштовхнути тих, хто посувається назад.

Чим міряти ці процеси? Де об'єктивне мірило, щоб визначати напрям зміни окремих процесів? На мою думку, таке мірило є. Я, зрозуміло, ніяк не можу відмовитись від старої тези, що таке об'єктивне мірило не є якась літературна група, організація, хоч, треба сказати, багато дечого змінилося за 4 роки, навіть за 3 останні роки і щодо художньої вартости літературної продукції, й щодо суспільної ваги окремих літературних організацій. Але навіть і федерація революційних радянських письменників, на мою думку, бути за таке мірило не може. У нас є єдине об'єктивне мірило, що ним можна визначати художню вартість художнього твору: це — об'єктивна масова творчість соціялістичного перебудування країни. Лише те, що допомагає соціялістичній перебудові, що йде в річищі цього великого процесу, лише те, що виявляє ці процеси і їх підносить,— лише те може мати для нас внутрішню художню цінність. Що лежить поза цими межами, що йде повз або проти цих великих процесів,— усе це, хоч би які внутрішні таланти були в певних авторів, — усе це буде мертвороджeною творчістю, безсилою творчістю, це буде *нетворча творчість*. Ми ніколи не можемо визнати художню вартість таких творів, які йдуть повз чи проти великих процесів масової творчости — соціялістичного перебудування країни.

Я візьму один приклад — творчість західньо - українського поета - фашиста Є. Маланюка. Чи є в Маланюка певні риси таланту? Є. Він непоганий версифікатор, він володіє технікою вірша, але він свій талант оддав на слугування фашизмові, він є лютий, заклятий ворог усього визвольного, живого, творчого, що діється в Радянському Союзі, на великій Радянській Україні. І коли ми розглядаємо творчість цього фашистського поетичного підбрехача, ми мусимо констатувати внутрішню безсилість цієї творчости, мертвороджeність, розгубленість і загубленість її, повну відсутність творчої сили в цій творчості. Це вже, може, найрізкіший приклад того, як об'єктивним мірилом об'єктивного масового процесу, масової творчости соціялістичної перебудови цілого життя нашої країни — ми повинні міряти внутрішню художню цінність творів.

Це є єдиний певний маштаб для міряння всіх сучасних літературних явищ, для оцінки їхньої внутрішньої цінности художньої. Я знаю, що мої слова викличуть велике обурення багатьох представників нашого літературознавства, цю мою тезу зустрінуть рішучі заперечення з боку тих літературних груп, які вважають, що літературну творчість, вартість літературних творів треба оцінювати лише за внутрішніми ознаками їхніми. Я гадаю, що це є цілком формалістичне ставлення; ці люди забувають, що літературний процес є функція соціялістичного процесу і не лише тому, що між ними є певний причиновий зв'язок, а й тому, що в самім творчім процесі внутрішню одність, дійову вартість художню дає той незважений зв'язок, який є й мусить бути між творчим художнім процесом і масовим творчим процесом соціялістичної перебудови країни. Тільки цим мірилом і треба міряти.

Я зовсім не хочу, щоб мене зрозуміли так, ніби я стою на позиції утилітаризму. Це є школярський підхід, його давно засудила марксистська наука і його не можемо прийняти. Але ми мусимо сказати, що об'єктивне мірило у нас є. З погляду цього мірила дозвольте мені спинитися на деяких наших літературних явищах.

Я візьму декілька літературних прикладів останнього часу, візьму окрему галузь — літературну драматургію. Які за останній час найважливіші події відбулися на драматургічному терені? Це були „Народній Малахій", „Мина Мазайло", „Диктатура", „Коммольці". Як стоїть справа з цими творами? Ми, зрозуміло, не можемо ніяк оцінювати ввесь зв'язок між літературними творами й соціяльними процесами з погляду групового сприйняття та групових зв'язків поміж театром і його авдиторією. У нас головне значіння має клясове сприйняття пролетаріяту. Але, коли авдиторія поширюється на значне коло про-

летарської маси, тоді ми можемо говорити й про клясову оцінку.

Тов. Епік, виступаючи від імени літературної організації „Пролітфронт“, сказав, що тепер Микитенко й інші пролетарські письменники завоювали право стояти в літературних хрестоматіях на рівні — а може й вище — Косинки й Підмогильного; а от на арені театру вони вже на такій височині стоять, вже є визнані. Я не хочу ніяк гудити творчости Куліша; вона має значну вагу, її треба визнати; все ж таки дозвольте сказати, що „Заповіт пана Ралка“, і „Диктатура“ відрізняються своїм ставленням щодо широких соціяльних сучасних процесів. Мені не доводиться нічого казати проти значіння національного питання, я сам у цьому питанні працюю. Але все ж таки, крім національного питання, що виявляється в тому, як котрийсь обиватель ставиться до українізації, у нас є соціялістичне будівництво, у нас розгортається широкий творчий процес. Отже, треба оцінювати й наші драматургійні твори за ознакою їхнього зв'язку з масовими творчими процесами,— і вже намічаються цілком виразні висновки. У всякому разі нове життя йде, і тим, хто прийшов раніш, доводиться посунутись,— бо кріпкі лікті в нашої пролетарської молоді. Заява тов. Епіка про те, що Первомайський і Микитенко тепер мають право стояти в хрестоматіях,— висловлена після того, як театральні постави „Коммольці“ і „Диктатура“ визнала маса. Добре, що тов. Епік заявив це в своєму виступі. Але це питання — одно з тих питань, що про *них* сперечаються між собою організації,—давно вже вирішило саме життя.

Отже, повторюю, внутрішню вартість наших творів і слід міряти зв'язком художньої творчости з великими соціяльними процесами, з соціялістичною перебудовою країни. Цим треба визначати і зрушення в творчості окремих авторів. Треба міряти людину залежно від того, як вона росте, треба визначати стадію її розвитку, визначати, куди вона росте й до чого приходить. Зокрема, беручи „Аванґард“ № А, треба відзначити в ньому й загрозливі явища, й те, що означає зрушення вперед. Не треба спрощувати життя, треба брати його таким складним, як воно є. Лише таким мусить бути комуніст, що працює на літературному полі,— найскладнішій галузі культурного життя.

Ми можемо тепер цілком визначити й наші вимоги до попутника, зробити певні визначення, порівняльно з вимогами, що їх ставлено п'ять років тому. Ми не можемо вимагати від кожного радянського письменника, що працює для соціялістичної перебудови країни, щоб він цілком переробив себе, щоб він сприймав життя зовсім так, як його сприймає пролетаріят, щоб цілком тими очима й дивитися на життя. Але ми можемо й мусимо вимагати того, щоб творчість його цілком визначалася. Час, коли можливе було дворушництво, коли дехто містив свої статті — хоч і під псевдонімом — у закордонній ворожій пресі, і ми це терпіли,— цей час безповоротно минув. Нашому письменникові треба тепер писати так, щоб його твори не могли використати наші вороги. Це стосується й до „Мини Мазайла“. Я щойно в газеті прочитав, що „Мина Мазайло“ є вияв зростання „внутрішніх сил“ в українському народі, що, мовляв, переборять пролетарську владу й диктатуру пролетаріяту. Так ундофашисти ставлять цю п'єсу того ж Куліша — певна піч, в іншій поставі; вони, зрозуміло, спробують її обробити по-своєму — так само, як вони іноді містять твори наших письменників, висмоктуючи окремі уривки. Отже, нам треба бути обережними. Цю вимогу ми можемо поставити й до письменника, який хоче бути дійсно попутником пролетарської комуністичної партії й пролетарської літератури в теперішній великий час соціялістичної перебудови. Цілковите виявлення позицій, певна чіткість настановлень, це — рішуча вимога теперішнього моменту. На літературному терені у нас накопичилось багато багна і непорозумінь, треба їх розбити, треба їх розкопати й усунути. Деякі товариші з ВУСПП два роки тому на літературному диспуті казали, що мій тодішній виступ роззброїв їх і додав духу всім тим, що виступають проти пролетарської літератури. Але, направду, ВУСПП пішов тим шля-

хом, що я тоді намічав: завоювати своєю торчістю право на те, щоб претендувати на перші місця. Це добре діло, це я вітаю, побажаю вам далі успішно простувати цим шляхом. Я побажаю, щоб і товариші з „Пролітфронту“ боролися цією зброєю, я не боюсь ніяк того, що й далі буде боротьба між „Пролітфронтом“ і ВУСПП, як членами всеукраїнської федерації революційних радянських письменників, я лише хотів би, щоб ця боротьба йшла шляхом принципових настановлень — шляхом пролетарської аналізи літературної творчости, шляхом якісного її піднесення, шляхом цілковитого виявлення пролетарських шляхів літературної творчости. Всі ми повинні допомагати цій справі і ви, товариші ВУСППівці, мусите допомогти своєю критикою тим, хто хоче бути пролетарським письменником. Треба лише бути непримиреними в принципових політичних настановленнях.

Треба стояти твердо на марксистських засадах аналізи літературної творчости, борючись проти збочень і примиренства, які тепер є і ще можуть бути в літературі, як у кожній галузі творчості, борючись проти примиренства до клясового ворога, проти примиренства до ухилів від основних завдань, що стоять перед літературою, від участи в творчому процесі соціялістичної перебудови країни,— і одночасно борючись проти ультралівих „закрутів“ і заскоків.

За два роки з часів літературного диспуту пройшла велика смуга; багато суперечок, що тепер точаться, на мою думку, є не рецидиви старого, а пережиток старого. Ви певними кроками, товариші ВУСППівці, йшли ці два роки — з часу заснування вашої спілки. Я побажаю, щоб через рік — ще чіткіше, виразніше стали перед вами завдання пролетарського письменника, щоб ви ще певніше йшли в літературі шляхами, які відповідають великим завданням соціялістичної перебудови країни, завойовуючи майбутнє літератури новим художнім словом, новим високої якости продуктом художньої творчости, висуваючи нові сили нових представників пролетарської кляси. Життю треба нових сил, нових кадрів, ви є організація, що має досить багато пролетарського молодняка.

Я побажаю вам, щоб пуповина, зв'язана з старими суперечками, була остаточно розірвана, щоб ви більше вросли в життя, ще більше своєю художньою творчістю завоювали чільні позиції у всеукраїнській федерації — федерації революційних радянських письменників.

ЛУКАШЕНКО П.

БОЙОВІ ЗАВДАННЯ ТРУДОВОЇ ШКОЛИ [1])

Наші завдання в справі культурного будівництва в цілому розгорненні культурної революції і в справі зокрема будівництва системи соціяльного виховання визначається насамперед обставинами й умовинами доби, в якій ми працюємо.

Усім відомо, що в процесі розгортання соціялістичної перебудови народнього господарства йде викорчування решток капіталістичних елементів. Це викорчування зустрічає шалений опір ворожих нам клясових сил. Загострюється клясова боротьба. Наша доба характеризується посиленим соціялістичним наступом, прискореними і ввесь час ростущими соціялістичними темпами. У процесі розвитку соціялістичного наступу в деяких ділянках ми перейшли від обмеження до ліквідації капіталістичних елементів. Я маю на увазі ліквідацію куркульства як кляси на основі суцільної колективізації. Процес соціялістичного будівництва розгортається на базі величезного піднесення творчої революційної активности широких трудящих мас під керівництвом пролетаріяту на чолі з комуністичною партією. Розгортання соціялістичного будівництва є разом і величезним зрушенням активности і самодіяльности, революційної творчої енерґії працюючих мас, що створює низку нових соціялістичних форм праці. Всім відома величезна роля, величезне значіння соціялістичного змагання для здійснення

---

[1]) З доповіді на Всеукраїнській нараді про програми трудшкіл 27/VI — 1930 р.